

UCHWAŁA

Dnia 27 maja 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Zbigniew Kwaśniewski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Dariusz Dończyk

SSN Wojciech Katner

Protokolant Bożena Nowicka

w sprawie z wniosku Skarbu Państwa-Prokuratury Okręgowej w K.

przy uczestnictwie Damiana S. i Moniki S.

o wpis,

po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym

w dniu 27 maja 2010 r.,

zagadnienia prawnego przedstawionego

przez Sąd Okręgowy w G.

postanowieniem z dnia 20 stycznia 2010 r., sygn. akt III Ca 1126/09,

"Czy postanowienie Prokuratora o zabezpieczeniu na mieniu podejrzanego grożącego mu środka karnego w postaci przepadku korzyści uzyskanej z popełnienia przestępstwa lub ściągnięcia jej równowartości wydane na podstawie art. 291, 292 i 293 § 1 k.p.k., w którego uzasadnieniu wskazano na zastosowanie domniemania z art. 33 § 3 k.k.s. może stanowić podstawę wpisu zakazu zbywania i obciążania nieruchomości w księdze wieczystej w sytuacji gdy z treści księgi wieczystej wynika, że podejrzanym nie jest i nie był właścicielem nieruchomości?"

podjął uchwałę:

Postanowienie prokuratora o ustanowieniu zakazu zbywania i obciążania nieruchomości, wydane na podstawie art. 293 § 1 k.p.k., stanowi podstawę ujawnienia tego zakazu w księdze wieczystej (art. 292 § 2 k.p.k.) prowadzonej dla nieruchomości, której właściciel nie obalił domniemania wynikającego z art. 33 § 3 kodeksu karnego skarbowego.

Uzasadnienie

Skarb Państwa - Prokurator Okręgowy w K. wystąpił z wnioskiem o wpis w księdze wieczystej zakazu zbywania i obciążania nieruchomości na podstawie postanowienia tegoż Prokuratora z dnia 1 lipca 2009 roku o zabezpieczeniu majątkowym na mieniu podejrzanego Damiana S. grożących mu kar.

Wnioskodawca wskazał w tym wniosku, że w uzasadnieniu swego postanowienia o zabezpieczeniu powołał się na zastosowanie domniemania z art. 33 § 3 ustawy z dnia 10 września 1999 roku - Kodeks karny skarbowy (Dz. U. z 2007 r. Nr 111, poz. 765 ze zm.), dalej cytowanej jako k.k.s., ponieważ właścicielem nieruchomości wpisanym w księdze wieczystej jest uczestniczka postępowania Monika S., jednakże z umowy przedwstępnej sprzedaży nieruchomości z dnia 8 lipca 2008 roku, jak i z aneksu do tej umowy z dnia 5 września 2008 roku, wynika, że pierwotnie nabywcą nieruchomości miał być podejrzanym, który scedował na uczestniczkę postępowania dokonane na poczet tego zakupu wpłaty.

Sąd pierwszej instancji oddalił wniosek o wpis z powołaniem się na art. 34 ustawy z dnia 6 lipca 1982 roku o księgach wieczystych i hipotece (Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.), dalej powoływana jako u.k.w.h., zgodnie z którym wpis do księgi wieczystej może nastąpić jedynie wtedy, gdy osoba której prawo ma być wpisem dotknięte jest lub zostaje jednocześnie wpisana do księgi wieczystej jako uprawniona. Tymczasem postanowienie Prokuratora o zabezpieczeniu nie dotyczy uczestniczki postępowania, a podejrzanym nigdy nie był właścicielem przedmiotowej nieruchomości, wywiódł Sąd pierwszej instancji. Jako postawę rozstrzygnięcia wskazał art. 626⁹ k.p.c. nie precyzując, czy zachodzi brak podstaw do wpisu, czy też istnieją przeszkody do jego dokonania.

W apelacji wnioskodawca zarzucił pominięcie okoliczności, że przedmiotowa nieruchomość faktycznie należy do podejrzanego, ponieważ środki przeznaczone na jej zakup pochodziły z przestępstwa, a uczestniczka postępowania nie obaliła domniemania z art. 33 § 3 k.k.s. Stanowisko Sądu apelujący ocenił jako

uniemożliwiający wykonanie zabezpieczeń mienia w oparciu o wskazany przepis art. 33 § 3 k.k.s., który stanie się „przepisem martwym”.

Przy rozpoznawaniu apelacji Sąd Okręgowy dostrzegł zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, które sformułował w sentencji postanowienia z dnia 20 stycznia 2010 roku przedstawiającego to zagadnienie do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu na podstawie art. 390 § 1 k.p.c.

Sąd drugiej instancji stwierdził, że będący zabezpieczeniem zakaz zbywania i obciążania nieruchomości podlega ujawnieniu w księdze wieczystej, ponieważ celem domniemania z art. 33 § 3 k.k.s. jest umożliwienie przeprowadzenia skutecznego zabezpieczenia majątku sprawcy. Zarazem jednak dopatrył się przeszkody w dokonaniu wpisu, ponieważ w księdze wieczystej nigdy nie były ujawnione żadne prawa podejrzanego do tej nieruchomości, którą miał obciążać wnioskowany wpis zakazu jej zbywania i obciążania. Sąd odwoławczy podniósł również, że zakres kognicji sądu wieczystoksięgowego nie pozwala z mocy art. 626⁸ § 2 k.p.c. na badanie spełnienia przesłanek z art. 33 § 3 k.k.s. Dostrzegł nieadekwatność dotychczasowej regulacji przewidującej możliwość zabezpieczenia jedynie na mieniu podejrzanego (oskarżonego), wskazując na projektowane zmiany legislacyjne przewidujące możliwość dokonania zabezpieczenia także na mieniu innych osób, wobec których działają domniemania z art. 33 § 3 k.k.s.

W konkluzji Sąd Okręgowy skłonił się do poglądu, że w aktualnym stanie prawnym nie jest możliwy wpis zakazu zbywania i obciążania nieruchomości w księdze wieczystej na podstawie postanowienia prokuratora o zabezpieczeniu wydanego na podstawie art. 293 § 1 k.p.k., w którego uzasadnieniu wskazano na zastosowanie domniemania z art. 33 § 3 k.k.s., w sytuacji gdy z treści księgi wieczystej wynika, że podejrzany nie jest i nie był właścicielem nieruchomości.

Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa, pismem z dnia 19 maja 2010 roku, wniosła o rozstrzygnięcie, że postanowienie prokuratora o ustanowieniu zabezpieczenia na mieniu podejrzanego grożącego mu środka karnego w postaci przepadku korzyści uzyskanej z popełnienia przestępstwa lub ściągnięcia jej równowartości, w którego uzasadnieniu wskazano na zastosowanie domniemania z art. 33 § 3 k.k.s., może stanowić podstawę wpisu w księdze wieczystej zakazu

zbycia i obciążenia nieruchomości w sytuacji, gdy z treści księgi wynika, że podejrzany nie jest lub nie był właścicielem nieruchomości.

Motywuując swój wniosek Prokuratoria wskazała, że sąd wieczystoksięgowy w zakresie swojej kognicji (art. 626⁸ § 2 k.p.c.) nie jest uprawniony do kontroli postanowienia prokuratora o zabezpieczeniu na mieniu podejrzanego grożących kar w postaci zakazu zbywania i obciążania nieruchomości. Zwróciła również uwagę, że ujawnienie w księdze wieczystej, jako właściciela nieruchomości podlegającej zabezpieczeniu, osoby w stosunku do której nie jest prowadzone żadne postępowanie karne nie stanowi dowodu zgodnego z prawem nabycia prawa własności przedmiotowej nieruchomości, a tylko wykazanie tej okoliczności, w drodze odrębnego powództwa skierowanego przeciwko Skarbowi Państwa, obala domniemanie z art. 33 § 3 k.k.s.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przedstawione zagadnienie prawne - w swej istocie - sprowadza się do udzielenia odpowiedzi na pytanie dotyczące dopuszczalności ujawnienia w księdze wieczystej zabezpieczenia, na podstawie postanowienia prokuratora o zabezpieczeniu majątkowym na mieniu podejrzanego grożącej mu kary grzywny oraz środka karnego przepadku korzyści majątkowej uzyskanej z popełnienia przestępstwa (k. 25-26), w postaci zakazu zbywania i obciążania nieruchomości w sytuacji, gdy w księdze wieczystej, jako właściciel nieruchomości ujawniony jest inny podmiot niż ten, w stosunku do którego prokurator, w oparciu o domniemanie z art. 33 § 3 k.k.s., wydał postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia.

W pierwszej kolejności podkreślić należy, że zarówno kara grzywny jak i środek karny w postaci przepadku korzyści, jako instytucje prawa karnego materialnego, stanowią wyraz realizacji przez państwo określonej polityki karnej, wyrażającej się w dążeniu do ograniczenia liczby popełnianych przestępstw m.in. poprzez uświadomienie społeczeństwu ich nieopłacalności. Istota przepadku korzyści sprowadza się do przejęcia przez Skarb Państwa prawa własności przedmiotów podlegających przepadkowi z chwilą uprawomocnienia się wyroku sądu orzekającego ten środek penalny. Prawomocne orzeczenie środka karnego w postaci przepadku korzyści stanowi zatem - z punktu widzenia prawa cywilnego -

szczególną formę utraty przez sprawcę lub inne podmioty, jeżeli ustawa tak stanowi, prawa własności określonych składników majątku objętych zastosowaniem tego środka karnego.

W judykaturze podnosi się, że instytucja przepadku korzyści uzyskanej z popełnienia przestępstwa stanowi wyraz przyjętego przez ustawodawcę założenia, iż w demokratycznym państwie prawa nie jest dopuszczalne wzbogacenie się (uzyskanie korzyści majątkowej) dzięki czynom niezgodnym z prawem, a uzyskany (nabyty) w ten sposób majątek nie podlega ochronie (por. wyrok TK z dnia 13 lipca 2004 roku, sygn. akt P 20/03, publ. OTK-A 2004, nr 7, poz. 64). Zwraca się przy tym uwagę, akcentując publicznoprawną funkcję przepadku korzyści, że instytucja ta służy ograniczeniu liczby popełnianych przestępstw poprzez pozbawienie przestępcy korzyści uzyskanych z czynu zabronionego (*producta sceleris*), a tym samym uświadomienie społeczeństwu nieopłacalności ich popełniania. W doktrynie podkreśla się także, że orzeczenie tego środka karnego na podstawie przepisów k.k.s. służy również ochronie interesu ekonomicznego państwa, naruszonego w następstwie popełnienia czynu zabronionego przez tę ustawę (funkcja fiskalna przepadku).

Powyższa konstatacja dotycząca charakteru prawnego i funkcji środka karnego w postaci przepadku korzyści na gruncie prawa karnego, w tym zwłaszcza przepadku orzecanego na podstawie art. 33 § 1 k.k.s., stanowi punkt wyjścia do analizy istoty domniemania z art. 33 § 3 k.k.s. oraz skutków prawnych jego zastosowania.

Zwrócić należy uwagę, że wprowadzenie ustawą z dnia 28 lipca 2005 roku o zmianie ustawy - Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2005 r. Nr 178, poz. 1479) domniemania ujętego w art. 33 § 3 k.k.s. stanowi wyraz dążenia ustawodawcy do zapewnienia skuteczności opisanego powyżej środka karnego poprzez uniemożliwienie sprawcy uniknięcia przepadku korzyści majątkowej, uzyskanej w następstwie popełnienia przestępstwa skarbowego, w drodze przeniesienia tej korzyści na inną osobę lub inny podmiot. Zgodnie z art. 33 § 3 k.k.s., jeżeli okoliczności sprawy wskazują na duże prawdopodobieństwo, że sprawca, o którym mowa w § 2 przywołanego artykułu, przeniósł na osobę fizyczną,

osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej, faktycznie lub pod jakimkolwiek tytułem prawnym, mienie stanowiące korzyść majątkową uzyskaną z popełnienia przestępstwa skarbowego, uważa się, że rzeczy będące w samoistnym posiadaniu tej osoby lub jednostki oraz przysługujące jej prawa majątkowe należą do sprawcy, chyba że zainteresowana osoba lub jednostka organizacyjna przedstawi dowód zgodnego z prawem ich uzyskania.

Powyższe domniemanie, mające charakter domniemania prawnego wzruszalnego (*preasumptio iuris tantum*), którego obalenie następuje poprzez wykazanie przez osobę zainteresowaną zgodnego z prawem nabycia określonych składników majątku, daje podstawę do uznania za korzyść majątkową podlegającą przepadkowi na podstawie art. 33 § 1 k.k.s. nie tylko składników majątkowych, które znajdują się bezpośrednio we władaniu sprawcy, ale również tych, które znajdują się we władaniu określonej osoby lub innego podmiotu. Na okoliczność tę zwrócił również uwagę Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 17 marca 2005 roku, sygn. akt I KZP 4/05, publ. OSNKW 2005, nr 3, poz. 27, analizując treść domniemania z art. 45 § 3 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku - Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.), analogicznego pod względem treści do domniemania wynikającego z art. 33 § 3 k.k.s. Sąd ten podkreślił, że wniosek tego domniemania stanowi ustalenie, iż rzeczy będące w samoistnym posiadaniu osoby lub jednostki organizacyjnej innej niż sprawca oraz przysługujące mu prawa majątkowe należą w istocie do sprawcy. Zwrócił on także uwagę, że w stosunku do mienia objętego przedmiotowym domniemaniem - chociażby nie stanowiło ono własności sprawcy - następuje skutek prawny w postaci orzeczenia środka karnego przepadku (zabezpieczenia jego wykonania). Tym samym wskazaną treść domniemania należy traktować jako podstawę możliwego zakresu przedmiotowego tego orzeczenia i jego skutków w odniesieniu do mienia objętego tym domniemaniem.

Mając powyższe na względzie podkreślić należy, że wniosek domniemania wynikającego z art. 33 § 3 k.k.s. stanowi ustalenie, iż rzeczy lub prawa majątkowe znajdujące się w posiadaniu innej osoby lub jednostki organizacyjnej aniżeli sprawca, należą do sprawcy. Stwierdzenia zatem przez sąd, a w postępowaniu przygotowawczym przez prokuratora, na podstawie domniemania wynikającego z art. 33 § 3 k.k.s., że określone rzeczy lub prawa majątkowe znajdujące się

w samoistnym posiadaniu innego podmiotu należą do oskarżonego (podejrzanego) o popełnienie przestępstwa skarbowego nie należy utożsamiać z wnioskiem, iż to on jest ich właścicielem w znaczeniu cywilnoprawnym. Skutek zastosowania przedmiotowego domniemania, wyrażający się w ustaleniu, że określone rzeczy lub prawa majątkowe należą do oskarżonego (podejrzanego) o popełnienie przestępstwa skarbowego, nie prowadzi więc do zmiany podmiotu będącego właścicielem tego mienia. Funkcja omawianego domniemania sprowadza się bowiem wyłącznie do umożliwienia zastosowania i skutecznego wykonania zabezpieczenia majątkowego, m.in. w postaci zakazu zbywania i obciążania nieruchomości, w odniesieniu do korzyści majątkowych uzyskanych z popełnienia przestępstwa, a przeniesionych przez oskarżonego (podejrzanego) faktycznie lub pod jakimkolwiek tytułem prawnym na rzecz innej osoby lub jednostki organizacyjnej, a więc także składników majątku nabytych przez tę inną osobę lub jednostkę organizacyjną, o ile osoba ta nie wykazała w postępowaniu zażaleniowym (art. 293 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku - Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm., dalej cytowana jako k.p.k.), zgodnego z prawem ich uzyskania (art. 33 § 3 *in fine* k.k.s.).

W funkcjonalnym związku ze wszczętym postępowaniem karnym, w którym rozstrzyga się w kwestii odpowiedzialności karnej, pozostaje instytucja zabezpieczenia majątkowego. Zmierza ona do zagwarantowania wykonalności kary majątkowej, środka karnego lub zasądzonych świadczeń pieniężnych, stanowiąc postępowanie pomocnicze względem toczącego się postępowania karnego.

Zgodnie z art. 291 § 1 k.p.k., zabezpieczenie grożącej kary grzywny oraz środka karnego przypadku, nawiazki, świadczenia pieniężnego, obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę może nastąpić wyłącznie na mieniu oskarżonego. Zabezpieczenie ustanawia się na podstawie postanowienia sądu, a w ramach toczącego się postępowania przygotowawczego na podstawie postanowienia prokuratora (art. 293 § 1 k.p.k.), w sposób wskazany w przepisach kodeksu postępowania cywilnego (art. 292 § 1 k.p.k.). Natomiast artykuł 292 § 2 k.p.k. przewiduje, że zabezpieczenie grożącego przypadku następuje przez zajęcie ruchomości, wierzytelności i innych praw majątkowych oraz przez ustanowienie zakazu zbywania i obciążania nieruchomości

(art. 292 § 2 zd. 1 k.p.k.), który to zakaz podlega ujawnieniu w księdze wieczystej, a w razie jej braku, w zbiorze złożonych dokumentów (art. 292 § 2 zd. 2 k.p.k.).

Odnosnie do charakteru prawnego zabezpieczenia majątkowego, służącego zabezpieczeniu wykonania w przyszłości orzeczonego przepadku korzyści, w postaci zakazu zbywania i obciążania nieruchomości (art. 292 § 2 k.p.k.), zasadnie wskazuje się w judykaturze na jego odrębność względem przewidzianych przez przepisy prawa cywilnego instytucji prawnych. Podkreśla się bowiem, że ta forma zabezpieczenia stanowi powstające w sposób wskazany w kodeksie postępowania cywilnego i ujawnione w księdze wieczystej obciążenie nieruchomości dokonane w postępowaniu karnym, a wynikające z publicznoprawnych uprawnień Skarbu Państwa do zagwarantowania egzekucji wyroku sądowego wydanego w takim postępowaniu (wyrok SN z dnia 7 maja 2009 roku, sygn. akt IV CSK 567/08, publ. OSNC 2010, nr 3, poz. 42). Zakaz zbywania i obciążania nieruchomości, o którym mowa w art. 292 § 2 k.p.k., jest zatem publicznoprawnym instrumentem gwarancji realności wykonania sankcji prawomocnie orzeczonej przez sąd (wyrok TK z dnia 6 września 2004 roku, sygn. akt SK 10/04, publ. OTK-A 2004, nr 8, poz. 80).

W świetle powyższych ustaleń stwierdzić należy, że art. 292 § 2 zdanie drugie k.p.k. stanowi jednoznacznie samodzielną podstawę prawną do ujawnienia w księdze wieczystej zakazu zbywania i obciążania nieruchomości ustanowionego na podstawie postanowienia prokuratora o zabezpieczenia wykonania grożącego środka karnego w postaci przepadku korzyści osiągniętych w wyniku popełnienia przestępstwa skarbowego (art. 33 § 1 k.k.s.).

Ujawnieniu w księdze wieczystej zakazu zbywania i obciążania nieruchomości - co należy podkreślić - nie sprzeciwia się okoliczność, iż w treści postanowienia prokuratora o ustanowieniu zabezpieczenia wskazano na zastosowanie domniemania z art. 33 § 3 k.k.s. Ustalenie bowiem za pomocą tego domniemania, że nieruchomość „należy do sprawcy” nie implikuje w sobie wniosku, iż nieruchomość ta stanowi własność sprawcy. Zastosowanie tego domniemania daje natomiast możliwość, w oparciu o art. 292 § 2 k.p.k., ustanowienia na tejże nieruchomości zabezpieczenia w postaci zakazu zbywania i obciążania nieruchomości, o ile zainteresowana osoba lub jednostka organizacyjna

nie wykazała w postępowaniu zażaleniowym (art. 293 § 2 k.p.k.) zgodnego z prawem ich uzyskania (art. 33 § 3 *in fine* k.k.s.).

Wpis przedmiotowego zabezpieczenia do księgi wieczystej nie pozostaje również w sprzeczności z treścią art. 34 u.k.w.h. Nie ulega bowiem wątpliwości, że ujawnienie w księdze wieczystej na podstawie art. 292 § 2 k.p.k. zakazu zbywania i obciążania nieruchomości stanowi ograniczenie prawa własności podmiotu ujawnionego w księdze wieczystej jako właściciel, a zatem spełniona zostaje przesłanka przewidziana w art. 34 u.k.w.h.

Z tych też względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 390 § 1 k.p.c., orzekł jak w sentencji.

/km/